

OD *SCLAVONIAE* DO SLAVONIJE

POJAM, OPSEG I GRANIČNI POLOŽAJ
U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU

ZBORNİK RADOVA ZNANSTVENOG SKUPA

BIBLIOTHECA CROATICA: SLAVONICA, SIRMIENSIA ET BARANYENSIA

Zbornici skupova • Acta symposiorum

Knjiga 5

Nakladnik

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje

Za nakladnika

Marija Karbić

Recenzenti

Marija Karbić

Darko Vitek

Lektura

Slavko Sušilović

Prijevod sažetaka na engleski

Mica Orban Kljajić

ISBN 978-953-8102-50-9

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku pod brojem 151028013.

Izradu ove knjige pomogla je Hrvatska zaklada za znanost
u sklopu Istraživačkog projekta „S(c)lavoni(j)a: ime, opseg i granični položaj u
srednjem i ranom novom vijeku” (IP-2020-02-3333).

Tiskano izdanje knjige novčano je pomoglo
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske.

Slika na koricama:

Dio karte *Illyricum hodiernum* ('Današnji Ilirik') Ivana Lučića-Luciusa,
verzija objavljena u J. Blaeu, *Atlas maior* (1669).

OD *SCLAVONIAE* DO SLAVONIJE

POJAM, OPSEG I GRANIČNI POLOŽAJ
U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU

<FROM *SCLAVONIA* TO SLAVONIA:
CONCEPT, SCOPE AND BORDER POSITION
IN THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN PERIOD>

ZBORNİK RADOVA
ZNAISTVENOG SKUPA S MEĐUNARODNIM SUDJELOVANJEM
ODRŽANOG U SLAVONSKOM BRODU 21.-22. LISTOPADA 2021.

UREDILI

Robert Skenderović i Milan Vrbanus

Slavonski Brod, 2024.

Sadržaj

Predgovor	9
Program skupa	13
Stanko Andrić	
Ime i pojam 'Slavonija' u ranom srednjem vijeku (do 1100.)	17
Antun Nekić	
(<i>Tota</i>) <i>Sclauonia</i> : spektar značenja u 13. stoljeću	69
Gábor Barabás	
Ugarski hercezi u Slavoniji u 13. stoljeću: zemlja prijestolonasljednika?	99
Trpimir Vedriš	
Dalmatinci i drugi Slavonci: prilog raspravi o uporabi pojma <i>Sclavonia</i> u razvijenome srednjem vijeku	119
Hrovoje Kekez	
Prometna povezanost srednjovjekovne Slavonije: primjer skele na rijeci Savi kod Gradiške	149
Ivan Majnarić	
Zemlje i kraljevine: o historiografskom nazivlju države u svjetlu kasnosrednjovjekovne političke teorije	207
Silvija Pisk	
<i>Ordo sancti Pauli primi Eremitae in regno nostro Sclavonie</i> : prilog raspravama o opsegu Slavonije u kasnom srednjem vijeku na primjeru pavlinskih samostana	257
Dubravka Latinčić i Krešimir Regan	
Percepcija upravno-teritorijalnog položaja srednjovjekovne Slavonije u međunarodnim povijesnim atlasima	277
Melina Rokai	
Slavonija u delima engleskih i britanskih putnika od srednjeg veka do modernog doba	307

<i>Dino Mujadžević</i> Pojam i granice Slavonije u osmanskim narativnim izvorima (16. i 17. stoljeće)	327
<i>Anđelko Vlašić</i> Kako su Osmanlije nazivali Slavoniju? Osmansko administrativno nazivlje za prostor ranonovovjekovne Slavonije	357
<i>Szabolcs Varga</i> Hrvatsko-slavonski staleži na ugarsko-hrvatskim saborima u Požunu i Šopronu u 16. i 17. stoljeću	377
<i>Goran Dejanović</i> Okolnosti prve polovice 17. stoljeća u Slavoniji prema putopisu Evlje Čelebija i zapisima Jurja Rattkaya	405
<i>Elma Korić</i> Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća	427
<i>Robert Skenderović</i> O pojmu Slavonije u korespondenciji franjevac Bosne Srebrene u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća	439
<i>Milan Vrbanus</i> Utjecaj pograničnog položaja na razvoj gospodarstva u Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća	461
<i>Ante Grubišić</i> Razdjelnica i poveznica Slavonije i Srijema - prostor grada Vukovara na prvim modernim planovima	495
<i>Vladan Gavrilović</i> Popis Pakračke eparhije krajem XVIII. veka	529

Contents

Foreword	9
Conference programme	13
<i>Stanko Andrić</i>	
The name and notion 'Slavonia' in the early Middle Ages (until 1100)	17
<i>Antun Nekić</i>	
(<i>Tota</i>) <i>Sclauonia</i> : spectrum of meanings in the 13th century	69
<i>Gábor Barabás</i>	
Hungarian royal princes and Slavonia in the 13th century: the province of the heir to the throne?	99
<i>Trpimir Vedriš</i>	
Dalmatians and other Slavonians: a contribution to the discussion on the use of the term Sclavonia in the developed Middle Ages	119
<i>Hrovoje Kekez</i>	
Traffic connections of medieval Slavonia: example of the ferry on the Sava river near Gradiška	149
<i>Ivan Majnarić</i>	
Lands and Kingdoms: on the historiographical nomenclature of the state in the light of late medieval political theory	207
<i>Silvija Pisk</i>	
<i>Ordo sancti Pauli primi Eremitae in regno nostro Sclavonie</i> : contribution to discussions on the extent of Slavonia in the late Middle Ages on the example of Pauline monasteries	257
<i>Dubravka Latinčić i Krešimir Regan</i>	
Perception of the administrative-territorial position of medieval Slavonia in international historical atlases	277
<i>Melina Rokai</i>	
Slavonia in the works of English and British travelers from the Middle Ages to the modern times	307

<i>Dino Mujadžević</i>	
The term and borders of Slavonia in Ottoman narrative sources (16th and 17th centuries)	327
<i>Anđelko Vlašić</i>	
What did the Ottomans call Slavonia? Ottoman administrative terms for the area of early modern Slavonia	357
<i>Szabolcs Varga</i>	
The Croatian-Slavonian Estates at the Hungarian-Croatian Parliament in Pozsony (Bratislava) and Sopron in the 16th and 17th centuries	377
<i>Goran Dejanović</i>	
Conditions in Slavonia in the first half of the 17th century according to the travelogue of Evliya Çelebi and the records of Juraj Rattkay	405
<i>Elma Korić</i>	
Slavonia on a colored Ottoman map from the beginning of the 18th century ..	427
<i>Robert Skenderović</i>	
On the concept of Slavonia in the correspondence of the Franciscans of Bosna Srebrena in the 17th and first half of the 18th centuries	439
<i>Milan Vrbanus</i>	
The influence of the border location on the development of the economy in Slavonia during the first half of the 18th century	461
<i>Ante Grubišić</i>	
The dividing line and link between Slavonia and Srijem - the area of the city of Vukovar on the first modern plans	495
<i>Vladan Gavrilović</i>	
Census of the Pakrac Orthodox diocese at the end of the 18th century	529

Predgovor

Hrvatski istraživači povijesti Slavonije dosad su objavili brojne knjige i radove o važnim povijesnim temama za ovu našu hrvatsku pokrajinu. Ipak, sve do danas nisu uspjeli odgovoriti na vrlo važno pitanje oblikovanja imena i opsega Slavonije u srednjem i ranom novom vijeku.

Iako je Slavonija kao geografski i politički entitet postojala već u srednjem vijeku, pitanje njenog nastanka i oblikovanja vrlo je složeno. Najteže se zaključke može donijeti za najstarije razdoblje srednjeg vijeka kada je srednjovjekovna Hrvatska ušla u državnu zajednicu s Ugarskom. Mnogo jasnije prilike nastupile su u 13. stoljeću kada se na prostoru između Drave i Kupe oblikovala Kraljevina Slavonija s određenim elementima političke autonomije i prilično jasnim granicama. Međutim, početkom ranog novog vijeka pojam Slavonije ponovno počinje mijenjati svoj teritorijalni opseg. Već u 16. stoljeću počinju se javljati stavovi da se Slavonija proteže na istok sve do Dunava, što je bilo povezano s tadašnjim političkim procesima. Naime, tijekom 17. stoljeća i hrvatsko-slavonski staleži i zagrebački biskupi poticali su ideju da se ime Slavonije proteže mnogo istočnije od linije Voćin – Pakrac – Gradiška (prijajšnje istočne granice Kraljevine Slavonije, ali i Zagrebačke biskupije) jer su na taj način željeli proširiti prostor svoje političke odnosno crkvene jurisdikcije. Čuveni zemljovid *Illyricum Hodiernum* iz 1668. godine, posvećen tadašnjem banu Petru Zrinskom, pokazuje tu tendenciju. Na tome zemljovidu pojam Slavonije širi se ne samo na prostor nekadašnje Požeške i Vukovske županije, nego i na čitav Srijem. Ubrzo, krajem 17. stoljeća opće je prihvaćeno da se Slavonija proteže sve do Zemuna, a u Hrvatskoj se usvaja i nova geografska podjela – na Gornju i Donju Slavoniju – pri čemu se Gornja Slavonija odnosi na nekadašnju Kraljevinu Slavoniju, a Donja Slavonija na prostor od Ilove do Zemuna.

U devetnaestom stoljeću pitanje nastanka i opsega pojma Slavonije postalo je predmetom ozbiljne povijesno-političke rasprave koja je bila posljedica hrvatsko-mađarskog sukoba oko pitanja jurisdikcije nad slavonskim županijama. Ta je oštra rasprava izgubila svoj politički impuls već 1868. godine kada

su politički odnosi Mađara i Hrvata definirani Hrvatsko-ugarskom nagodbom prema kojoj je Slavonija definitivno ostala dijelom Trojedne Kraljevine. Međutim, povjesničarska rasprava se nastavila. Mađarski su povjesničari 1880-ih na čelu s Frigyesom (Fridrikom) Pestyjem nastavili dokazivati da je Slavonija oduvijek pripadala Ugarskom Kraljevstvu, a hrvatski su povjesničari na čelu s Franjom Račkim i Vjekoslavom Klaićem tada iznosili povijesne dokumente kojima su dokazivali da to nije točno. Krajem 19. stoljeća hrvatski su povjesničari smatrali da je ta rasprava završila zato jer su oni uspjeli obraniti svoje stavove. Godine 1895. godine Ivan Bojničić je u svojem radu „Grbovnica Kraljevine Slavonije“, objavljenom u *Vjesniku hrvatskog arheološkog društva*, zaključio da su hrvatski povjesničari na čelu s Račkim i Klaićem tako uspješno dokazali neutemeljenost Pestyjevih tvrdnji da se o tome više uopće ne treba pisati.

Nakon toga rasprava o imenu i opsegu Slavonije ušla je u razdoblje velike stagnacije jer je primjetno da su je hrvatski povjesničari tijekom 20. stoljeća više-manje ignorirali. Naročito je začudno da uopće nisu uzimali u obzir pitanje proširenja slavonskog imena na istok u razdoblju 16.-18. stoljeća, što je vrlo važan indikator tadašnjih političkih procesa, zapravo očigledan dokaz jačanja hrvatske države u to doba. Dakle, ta tema vrlo je važna za ukupno razumijevanje hrvatske političke povijesti toga razdoblja. O ignoriranju te teme svjedoči pisanje Josipa Buturca, koji u svojoj knjizi *Katolička crkva u Slavoniji za turskog vladanja* (Zagreb, 1970.) nije problematizirao činjenicu da u srednjem vijeku i početkom ranog novog vijeka današnja Slavonija nije odgovarala tadašnjem pojmu Slavonije. Štoviše, Buturac je uveo vlastitu geografsku podjelu za prostor Slavonije u XVI i XVII stoljeću – na „zapadnu Slavoniju“ koja se protezala od Sutle do Česme i Une, zatim „srednju Slavoniju“ koja se protezala od Česme do Vuke i Bosuta, te „istočnu Slavoniju“ koja se odatle protezala preko čitavog današnjeg Srijema“. Nepostojanje ozbiljne rasprave hrvatskih povjesničara o tome pitanju nastavljeno je i u kasnijim desetljećima. Tu nezainteresiranost suvremene hrvatske historiografije za pitanje pomicanja imena i opsega Slavonije na istok uočio je nedavno i mađarski povjesničar Antal Molnár u svojoj knjizi *Zagrebačka biskupija i osmanska Slavonija u 17. stoljeću: uloga Katoličke crkve u teritorijalnoj integraciji kontinentalne Hrvatske* (Zagreb, 2022.).

Razmotrivši sve navedeno, očito je da se radi o vrlo važnom povijesnom pitanju na koje hrvatska historiografija mora pokušati dati odgovor. U tome smislu, potrebno je preispitati sve stare povjesničarske teze kako bi se moglo dati jedan suvremeni odgovor na pitanje opsega Slavonije u srednjem i ranom novom vijeku. Upravo zbog toga je u Podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest 2020. godine pokrenut znan-

stveno-istraživački projekt *S(c)lavoni(j)a: ime, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku* (IP-2020-02-3333), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

Prema planu projekta, 2021. godine organiziran je u Slavonskom Brodu znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem na kojem su nastupila 22 znanstvenika iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Mađarske i Srbije. Tri godine kasnije, kao trajan rezultat toga znanstvenog skupa predstavljamo javnosti ovaj zbornik radova. Gledajući naslove i sadržaj radova ovog zbornika, mi kao urednici smatramo da smo njime uspjeli afirmirati važno pitanje koje je istaknuto i u naslovu. Vjerujemo da će radovi u ovom zborniku dati brojne nove odgovore na temeljno pitanje imena i opsega Slavonije u srednjem i ranom novom vijeku, ali i da će biti poticaj za buduća istraživanja ove vrlo važne i složene teme.

Robert Skenderović i Milan Vrbanus

Znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem

**OD SCLAVONIAE DO SLAVONIJE:
POJAM, OPSEG I GRANIČNI POLOŽAJ
U SREDNJEM I RANOM NOVOM VIJEKU**

(Gradska knjižnica, Slavonski Brod, 21.-22. listopada 2021.)

PROGRAM SKUPA

Četvrtak, 21. listopada 2021.

10.00 Otvorenje skupa i predstavljanje HRZZ-projekta „Od *Sclavoniae* do Slavonije: pojam, opseg i granični položaj u srednjem i ranom novom vijeku“

10:30-11:45 I. sesija: Srednji vijek I
Moderator: Robert Skenderović

Stanko Andrić, "Ime i pojam 'Slavonija' u ranom srednjem vijeku (do 1100.)"

Trpimir Vedriš, "Dalmatinci i drugi Slavonci: prilog raspravi o uporabi pojma *Sclavonia* u razvijenome srednjem vijeku"

Ivan Majnarić, "Zemlje i Kraljevina: o historiografskom nazivu države u svjetlu kasnosrednjovjekovne političke teorije"

Diskusija

12:00-13:15 II. sesija: Srednji vijek II
Moderator: Stanko Andrić

Mladen Ančić, "Što je *Sclauonia* herceške titule u 12. i 13. stoljeću"

Tamás Körmendi, "The struggle of King Emeric of Hungary and Duke Andrew in Slavonia"

Gábor Barabás, "Hungarian Royal Princes and Slavonia in the 13th Century. The Province of the Heir to the Throne?"

Diskusija

16:00-17:15 III. sesija: Srednji vijek III

Moderator: Ivan Majnarić

Antun Nekić, "Sclavonia do sredine 14. stoljeća"

Silvija Pisk, "Ordo sancti Pauli primi Eremitae in regno nostro Sclavonie: prilog raspravama o opsegu Slavonije u kasnom srednjem vijeku na primjeru pavlinskih samostana"

Hrvoje Kekez, "Prometna povezanost srednjovjekovne Slavonije: primjer skele na rijeci Savi kod Gradiške"

Diskusija

17:30-18:45 IV. sesija: Srednji i rani novi vijek

Moderator: Hrvoje Kekez

Krešimir Regan i Dubravka Latinčić, "Percepcija upravno-teritorijalnog položaja srednjovjekovne Slavonije u međunarodnim povijesnim atlasima"

Melina Rokai, "Slavonija u delima engleskih i britanskih putnika od srednjeg veka do modernog doba"

Hrvoje Petrović, ""Slavonija, kolijevka hrvatsstva"? Kritika samorazumljivosti višestoljetnog postojanja hrvatske nacije na području suvremene Slavonije"

Diskusija

Petak, 22. listopada 2021.

10.00-11:15 V. sesija: Osmanska Slavonija

Moderator: Milan Vrbanus

Dino Mujadžević, "Pojam Slavonije u osmanskim narativnim izvorima (16-17. st.)"

Anđelko Vlašić, "Kako su Osmanlije nazivali Slavoniju? Osmansko administrativno nazivlje za prostor ranonovovjekovne Slavonije"

Elma Korić, "Slavonija na jednoj koloriranoj osmanskoj karti s početka 18. stoljeća"

Diskusija

11:30-12:45 VI. sesija: Rani novi vijek I

Moderator: Anđelko Vlašić

Szabolcs Varga, "Slavonija u raspravama ugarskog sabora u Požunu u ranom novom vijeku"

Robert Skenderović, "O pojmu Slavonije u korespondenciji franjevac Bosne Srebrene u 17. i prvoj polovici 18. stoljeća"

Goran Dejanović, "Okolnosti prve polovice 17. stoljeća u Slavoniji prema putopisu Evlije Čelebije i zapisima Jurja Ratkaja"

Diskusija

15.00-16:45 VII. sesija: Rani novi vijek II

Moderator: Robert Skenderović

Milan Vrbanus, "Utjecaj pograničnog položaja na razvoj gospodarstva u Slavoniji tijekom prve polovine 18. stoljeća"

Ante Grubišić, "Razdjelnica i poveznica Slavonije i Srijema - prostor grada Vukovara na planovima do kraja feudalizma"

Pavao Nujić, "Slavonija u vojnim popisima Petrovaradinske pukovnije 18. stoljeća"

Vladan Gavrilović, "Pakračka eparhija krajem XVIII. veka"

Diskusija

Zatvaranje skupa

Grafička priprema
Krešendo, Osijek

Tisak
Denona d. o. o., Zagreb

Naklada: 400

Tiskanje dovršeno u prosincu 2024.